

CORCÎ ZEYDÂN'IN "KUREYŞ BAKİRESİ" ADLI TARİHİ ROMANI ÜZERİNE BİR İNCELEME

*An Evaluation of Jurji Zaydan's Historical Fiction
the Call of the "Maiden of Kureyş"*

Arş. Gör. Mürüvvet TÜRKEN ÇAKIR*

Makale Geliş Tarihi: 19.01.2018

Makale Kabul Tarihi: 28.02.2018

Özet: XIX. yüzyılın başlarında, ortaya çıktığı öne sürülen tarihi romanın, Batı'da ilk örneğinin İngiliz Walter Scott tarafından verildiği savunulmaktadır. Arap Edebiyatında ise tarihi roman denilince ilk akla gelen isim Corcî Zeydân'dır. Yazar, bu alanda çoğu İslam tarihini ele alan yirmi iki tane roman yazmıştır. Bu romanlarından biri de *Kureyş Bakiresi*'dir. Bu bilgiler doğrultusunda çalışmamızda, tarihi roman kavramı üzerinde kısaca durduktan sonra Corcî Zeydân'ın hayatı ve eserleri hakkında bilgi vererek, söz konusu romanı, konu, olay, kişi, zaman ve mekân açısından incelemeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Arap Edebiyatı, Tarihi Roman, Corcî Zeydân, Kureyş Bakiresi.

Abstract: Historical fiction, suggested to have occurred in 19th century, the first example of it in West is claimed to have been written by British Walter Scott. But when it comes to Arabic Literature, the first name coming to mind is Corci Zeydan. In historical fiction field, Corci Zeydan wrote twenty-two novels most of which deals with Islam History. Kureys Bakiresi is one of these novels. In accordance with information, after talking briefly about the concept of historical novel and giving info about the life and works of Corci Zeydan, we will try to examine the novel in terms of plot, event, character, time and place.

Keywords: Arabic Literature, Historical Novel, Jurji Zeydan, Maiden of Kureyş.

* Arş. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü, mufu15@hotmail.com.

Giriş

Tarihi roman nedir? Tarihi romanın tanımı konusunda tam bir fikir birliği bulunmadığından dolayı bu soruya net bir cevap vermek mümkün değildir. Tarihi gerçeklikle imgesel gerçeklik arasındaki bağın nasıl olacağına dair yorum farklılıklarından dolayı da tarihi roman üzerine çeşitli tanımlar yapılmıştır. Örneğin Alman yazar Alfred Döblin (ö.1957) için tarihi roman, her şeyden önce bir romandır. (Gögebakan, 2004: 13) Bunu daha da açacak olursak, romanın olay örgüsü ve estetik yapısı tarihi gerçeklerden daha önceliklidir. Bazı yazarlar ise romanı şu şekilde tanımlamaktadırlar: Tarihi roman, “yazarı tarafından gözlenmemiş bir devrin, tarihi gerçeklere sadık bir şekilde anlatılması”dır. (Tural, 1992: 241) Kimine göre, “bir tarihsel dönemi ya da olayı gerçeğe yakın ama sanatsal bir biçimde aktaran bir roman türü”dür tarihi roman. (Gögebakan, 2004: 15) Kimisi de tarihi romanı başlangıcı ve bitişi geçmiş zamanda olan olayların, dönemlerin ve bu dönemlerde yaşamış olan insanların hikâyelerinin edebi ölçüler içinde yeniden yapılandırılması olarak yorumlamıştır. (Argunşah, 2016: 22-30, Karabela ve Ekşi, 2015: 194)

Tarihi romanın başlangıcı tam olarak bilinmemekle beraber XIX. yüzyılın başlarında ortaya çıktığı öne sürülmektedir. Bu öngörü, George Lukacs: “*Tarihsel roman, XIX. yüzyıl başında, Napolyon’un yenilgiye uğradığı dönemde ortaya çıkmıştır.*” ifadeleriyle destekler. (Lukács, 2008: 21) Bunun öncesindeki tarihin, hem bir bilgi hem de bir anlatı şeklinde olduğu söylenir. Buna bağlı olarak en eski edebiyat türlerinin destanlar olduğu ve bunu Dede Korkut hikâyeleri, cenk hikâyeleri, Saltuknameler ve Battalnamelerin izlediği görülmektedir. Ancak modern dönemin başlamasıyla birlikte bu anlatı türlerinin yerini tarihi roman almıştır. (Argunşah, 2016: 11)

Modern dönem tarihi romanın ilk örneğini İngiltere’de Walter Scott’un verdiği savunulmaktadır. George Lucaks: “*Walter Scott öncesi tarihsel romanda tam da tarihsel unsur eksiktir: kişilerin özellikleri dönemin tarihsel özelliklerinden türetilmemiştir.*” diyerek geçmiş romanlara gönderme yapar ve Walter Scott’u modern tarihi roman yazarı olarak öncü kabul eder. (Lukács, 2008: 21) Onun *Waverly* ve *Rob Roy* adlı eserleri de tarihi romanın ilk örnekleri olarak gösterilir. Bunları Fransız yazarlar, Alexandre Dumas, Balzac, Victor Hugo, Stendhal, Rus yazar Tolstoy gibi isimlerin eserleri izlemiştir. (Hindî İsmâ’îl, 2013: 25)

Bir tarihi roman yazarı, eserini kaleme almadan önce iyi bir araştırma ve öğrenme sürecinden geçmek zorundadır. Çünkü geçmişte yaşamış insanlara ve olmuş olaylara sosyal ve psikolojik bir içerik yükleyecektir. Yazar bu nedenle ele aldığı zamanın meseleleri, insanları, yeme-içme, giyim-kuşam vb. üzerinde derin bir araştırma yapmaya ihtiyaç duyar. Tarihi vesikalari, tarihi romanları, destanları, efsaneleri inceler ve elde ettiği bulgular doğrultusunda tarihi romana ulaşır. (Argunşah, 2016: 23)

Tarihi romanda, konuyu oluşturan ve olayların etrafında döndüğü bir tarihsel nüve olmalıdır. Böylece tarihin belirli döneminden alınmış basit bir olay ya da karakter de olsa, roman kurmacası içinde olan entrikalar tümüyle bu nüvenin çevresinde gelişme fırsatı bulur. (Atalay, 2011: 37-38)

Tarihi romanın, normal roman ile olan ortak noktası ise kurmaca olgular kullanmasıdır. Zaten bir eserin roman diye tanımlanabilmesi için eserin kurmaca bir dünyada ve kurmaca olaylar içermesi gerekmektedir. Buna bağlı olarak bir eserin tarihsel roman niteliği kazanabilmesi için öncelikle romanın özelliklerini yansıtmaları gerekir. Çünkü içerdiği kurmaca dünya ile bağlantılı olarak roman özelliğini gösteren eser, tarihsel konuları ve kurmaca öğeleri gerçeğe benzer halde yapılabildiği oranda tarihsel olur. Yani tarihi roman, "yaşanmış bir gerçekliği, kurgulanmış gerçeklik süzgecinden geçirerek yeniden sunmak"tır. (Tilbe ve Civelek, 2006: 84)

Arap Edebiyatı'nda Tarihi Roman

İlk olarak Avrupa ülkelerinde ortaya çıkan ve buradan da tüm dünyaya yayılan tarihi roman, Modern Arap Edebiyatı'nda XIX. yüzyılın ikinci yarısı ile XX. yüzyılın başlarında kendini göstermeye başlamıştır. Özellikle bu dönemde Mısır, Suriye ve Lübnan'da tarihi roman üzerine önemli eserler vermiş öncü yazarlar ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında Corcî Zeydân, Selîm el-Bustânî, Ferah Antûn gibi isimlerden bahsedebiliriz.

Arap Edebiyatında tarihi romanının öncüsü olarak her ne kadar Corcî Zeydân gösterilse de, Zeydân'ın öncesinde Selîm el-Bustânî'ye değinmek gerekir. Tarihi roman alanında üç eser veren el-Bustânî, bu eserlerini, babası Butrus el-Bustânî ile kurduğu el-Cinân dergisinde yayınlamıştır. Bunlardan birincisi Palmira Kraliçesi Zennubya ve kızı Julia'nın Roma imparatorluğuna karşı mücadelesini ele alan *Zennubya*, Emevilerin yıkılışını ve Abbasilerin kuruluşunu anlatan *Budûr*, Suriye'nin Müslümanlar tarafından fethini konu edinen *el-Hiyâm fî Futuhi's-Şâm*'dir. (Rabîa ve el-Hemedanî, 2003: 114, Hindi İsmail, 2014: 31)

Selîm el-Bustânî eserlerinde, özellikle Müslümanlar ve Hristiyanlar arasındaki olumsuzluklardan bahsetmek yerine onların ortak yönlerini ele almaya çalışmıştır. Onları aynı dili konuşup, farklı dinlerde olsalar da büyük bir medeniyetin ortak mirasçısı olarak görmüş ve eserlerine öyle aktarmıştır. Ayrıca el-Bustânî eserlerini kaleme alırken sosyal ve siyasal alandaki düşüncelerini Suriyeli Arap okurlara sunmak için çok çabalamıştır. (Karabela ve Ekşi, 2015: 196)

Arap tarihi romanının kurucusu olarak kabul edilen Corcî Zeydân, Hristiyan çevreden gelmesine rağmen, İslam, Abbasiler, Emeviler ve Eyyubiler tarihini ele alan yirmiden fazla roman yazmıştır. Romanlarının özellikle Alman Mısır bilimcisi Ge-

orge Ebers'in (1837-1898) romanlarıyla benzerlik gösterdiği görülmüştür. Ebers'in Mısır'ın Persler tarafından işgalini ele alan ilk romanı, *Eine ägyptische Königstochter* (Mısırlı Bir Prenses, 1864) ile Zeydân'ın Mısır'ın Araplar tarafından fethini ele alan *el-Armanûsatu'l-Mısrıyye* (Mısırlı Armonisa) eserleri bu benzerliğe bir örnektir. Her iki eserde de Mısır tarihinin önemli bir dönemi konu olarak ele alınmış ve her ikisinin sonu da mutlu bir aşk hikâyesiyle bitmiştir. Ancak bu eserler roman tekniği açısından ve estetik yönden biraz zayıf kalmıştır. (Elkhadem, 1978: 26-27)

Avrupa kültürüyle yetişmiş bir yazar olan Corcî Zeydân'ın romanlarını kaleme alırken Batılı yazarların etkisinde kaldığı görülmüştür. Özellikle İngiliz yazar, Walter Scott ve Fransız yazar Alexandre Dumas'ı kendine örnek almıştır. (Aytaç, 1994: 17, Er, 1997: 57) Bu iki yazarın eserlerinde görülen romantizm akımı, Corcî Zeydân'ın eserlerini de etkilemiştir. 1886 yılındaki British Museum'u ziyareti sırasında her iki yazarın eserini okuma fırsatı bulan Zeydân, kendine Scott'un tarzını Dumas'tan daha yakın bulmuş ve onu örnek almıştır. Scott eserlerinde İngiltere tarihini romantik bir tarzda işlerken, Zeydân'da Arap ulusunun tarihini romantik çerçevede kaleme alarak yazmıştır. “Scott romanlarıyla çağdaş İngiliz toplumunun nasıl meydana geldiğini ortaya koymaya çalışmıştır.” (Timur, 2002: 2013) Aynı şekilde Zeydân da Arap halkının tarih sahnesinde belirmesinden başlayarak aştığı yolları ve ulaştığı medeniyet seviyesini ve içinde yaşadığı dönemin durumunu romanlarında işlemeye çalışmıştır. (Karabela ve Ekşi, 2015: 197)

Lübnan'ın önemli tarihi yazarları arasında olan Ferah Antûn ise tıpkı Corcî Zeydân gibi Mısır'a yerleşmiş, Hristiyan asıllı yazarlardan biridir. Antûn tarihi romana ilk adımını, Batı eserlerinden roman tercümeleri yaparak atmıştır. Bunlar arasında Alexander Dumas'ın çeşitli romanları ve Renan'ın “*The Life of Christ*” (*İsa'nın Hayatı*) adlı eseri bulunmaktadır. Daha sonra özgün tarihi romanı olan, Hz. Ömer zamanında Kudüs'ün Araplar tarafından fethini konu edinen, “*el-Urşelimu'l-Cedide*” (*Yeni Kudüs*) yi kaleme almıştır. (Savran 1991: 168, Ürün 2002: 29)

Yazarın Hayatı

Lübnan asıllı Corcî Zeydân, Ortodoks mezhebine mensup bir ailenin çocuğu olarak 14 Kasım 1861'de Beyrut'ta doğdu. İlk ve ortaöğrenimini çeşitli okullarda tamamladıktan sonra küçük bir lokanta işleten babasının yanında çalışmaya başladı. Bir taraftan burada çalışırken, diğer yandan İngilizce öğrenmek üzere akşam okuluna gitti. 1881 yılında Beyrut'taki Amerikan Üniversitesinde tıp eğitimine başladı. (Dâğır, 2000: 397) Burada üniversitenin onaylamadığı, Darwin teorisini destekleyen hocalarının yanında yer alan öğrenci grubunun gösterisine katıldığı için üniversiteden uzaklaştırıldı. Ancak bu üniversitede edindiği tıp bilgisiyle eczacılık diploması almayı başardı. Daha sonra Kahire'deki “Kasru'l-Aynî Tıp Medresesi'ne” girdi. Fakat maddi

imkânsızlıklar nedeniyle buraya devam edemedi ve kendisini edebiyat, dil, tarih, felsefe konularına verdi. (es-Sekkût, 2007: 162-163)

1884'te Kahire'de yayımlanan "ez-Zaman" gazetesinde çalışmaya başlayan Corcî Zeydân, aynı sene Sudan'a çıkarma yapan İngiliz kuvvetlerine tercüman olarak katıldı. (Le Gassick, 1970: 92) 1885 yılında Beyrut'a geri döndü ve "Doğu Bilimler Akademisi"ne (el-Mecmau'l-İlmiyyü's-Şarkî) üye olarak seçildi. Daha önce öğrendiği İngilizce, Latince, Fransızca ve Almanca'nın yanı sıra burada İbrânîce ve Sür-yânîce'yi de öğrendi. (es-Sekkût, 2007: 162-163)

Corcî Zeydân, ilk kitabını "el-Elfâzu'l-'Arabîyye ve'l-Felsefetu'l-Luğaviyye" adıyla 1886 yılında Beyrut'ta yayımladı. (Dâğır, 2000: 397) Bunun hemen ardından İngiltere, Fransa ve İsviçre ülkelerine seyahatte bulundu. Buralardaki bilim merkezlerini, müzeleri ve âlimleri ziyaret etti. Özellikle İngiltere'de Avrupa oryantalizmini yakından tanıma fırsatı buldu. Bu temaslarının ardından Mısır'a dönen Zeydân, 1888 yılının başlarına kadar *el-Muktetaf* gazetesinde, sonra da Rum Ortodoks cemaatine ait "el-Medresetu'l-Ubeydiyye"de yöneticilik yaptı. 1892'de Arap dünyasının en önemli dergilerinden biri olan *el-Hilâl'i* çıkarttı ve bu dergide birçok makalesini de yayımladı. (Dâğır, 2000: 397, es-Sekkût, 2007: 162-163)

Corcî Zeydân, 19. yy'da Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ortaya çıkmış olan önceden muhalif daha sonra da iktidar gücü olan laik ve meşruiyetçi, Jön Türkleri desteklemiştir. Bu siyasi tavrı nedeniyle ancak Meşrutiyet'ten sonra Osmanlı topraklarına girebilen Zeydân, belli bir dönem Kahire Üniversitesi'nde öğretim görevliliği yapmıştır. Buradaki görevinden alındıktan kısa bir süre sonra 21 Temmuz 1914'te Kahire'de ölmüştür. (es-Sekkût, 2007: 162-163).

Eserleri

Modern Arap edebiyatının önde gelen yazarlarından biri olan Corcî Zeydân, özellikle tarih, dil ve edebiyat konularında Batı metoduna uygun eserler vermiştir. Bu eserlerden bazıları şöyledir:

Tarih kitapları:

el-Elfâzu'l-'Arabîyye ve'l-Felsefetu'l-Luğaviyye (Arapça Lafızlar ve Dil Felsefesi),

Târîhu'l-Luğati'l-'Arabîyye (Arap Dilinin Tarihi),

Târîh-u Âdâbi'l-Luğati'l-'Arabîyye (Arap Dili Edebiyatı Tarihi),

Ensâbu'l-'Arabi'l-Kudemâ (Eski Arapların Soyları),

Târîhu't-Temedduni'l-İslâmî (İslam Medeniyetinin Tarihi),

Târîhu'l-Yunân ve'r-Rûmân (Yunanistan ve Romanya Tarihi),

el-‘Arab Kable’l-İslâm (İslam’dan önce Araplar) (Taha Bedr, 1983: 97-98; Dâgır, 2000: 397; Hindi İsmail, 2014: 31)

Romanları:

1. *el-Memlûku’ş-Şârid* (1891), (Firari Köle)
2. *Esîru’l-Mutemehdî* (1892), (Sahte Mehdinin Kölesi)
3. *İstibdâdu’l-Memâlik* (1893), (Kölelerin Baskı Yönetimi)
4. *Cihâdu’l-Muhibbîn* (1893), (Âşıkların Savaşı)
5. *Armânûsetu’l-Mısrıyye* (1896), (Mısırlı Armonisa)
6. *Fetâtu Gassân* (1897-1898), (Gassanlı Genç Kız)
7. *Azrâ’u Kureyş* (1899), (Kureyş Bakiresi)
8. *17 Ramadân* (1900), (17 Ramazan)
9. *Gâdetu Kerbelâ* (1901), (Kerbela’nın Genç Kızı)
10. *el-Haccac b. Yûsuf* (1902), (Haccac b. Yusuf)
11. *Fethu’l-Endelus* (1903), (Endülüs’ün Fethi)
12. *Şarl ve Abdurrahman* (1904), (Şarl ve Abdurrahman)
13. *Ebû Müslim el-Horasânî* (1905), (Ebu Müslim Horasani)
14. *el-‘Abbâse Uhtu’r-Reşîd* (1906), (Reşit’in Kız kardeşi Abbase)
15. *el-Emîn ve’l-Me’mûn*, (Emin ve Memun)
16. *‘Arûsu Fergâne* (1908), (Fergana Gelini)
17. *Ahmed b. Tulûn* (1909), (Ahmed b. Tolun)
18. *Abdurrahman en-Nâsır* (1910), (Abdurrahman Nasır)
19. *el-İnkılâbu’l-Osmânî* (1911), (Osmanlı İnkılâbı)
20. *Fetâtu’l-Kayravân* (1912), (Kayravan’ın Genç Kızı)
21. *Salâhuddîn el-Eyyûbî* (1913), (Selahaddin Eyyubi)
22. *Şeceretu’d-Durr* (1914) (Şeceretu’d-Durr). (Dâgır, 2000: 398; Taha Bedr, 1983: 99-100)

“Kureyş Bakiresi” Romanının Özeti

Kuba, Medine’nin iki kilometre ötesinde bulunan bir köydü. Bu köy, Hz. Muhammed tarafından İslam’ın ilk mescidinin burada yaptırılmasıyla ün kazanmıştı. Bu mescide ailesiyle birlikte orada oturan, Amr isminde bir adam hizmet etmekteydi. Amr,

mescid hizmetini tamamladıktan sonra civardaki zenginlerin develerini otlatırdı. Yine bir gün Amr, develeri otlatmaya çıktı, geri dönüşünde aralarında iki erkek, iki kadın ve hizmetçilerin bulunduğu bir kervan ile karşılaştı.

Kervandaki kadınlardan biri hastaydı, diğeri ise Esmâ adında güzel, boylu poslu bir genç kızdı. Yanlarında genç kızı yetiştiren Yezid adında bir adam vardı. Bu adam Esmâ'nın üvey babasıydı. Yezid, Esmâ'nın annesini, Amr İbnu'l-As Mısır'ı fethettiği zaman alınan esir kadınların arasından seçmiş ve onunla o tarihte evlenmişti. O zaman Esmâ iki yaşındaydı. Mısır kölelerinden biri olan Esmâ'nın annesi, kızına birkaç kez Yezid'in onun gerçek babası olmadığını söylemek istemişti. Yezid, Esmâ'yı kafilenin ikinci adamı ve Halife Osman b. Affan'ın akrabası, Mervan ile evlendirmek istiyordu. Yezid'in bu evlilikteki amacı, devlet işlerinde makam, mevki sahibi olmaktı.

Kafile, Şam'dan Medine'ye kadar gelmişti. Kafilenin bu seyahatteki amaçlarından biri hasta annenin, Esmâ'ya babası hakkındaki sırrı açmak istemesiydi. Ama kadın, şimdiye kadar kızına babasının, İslam büyüklerinin önde gelenlerinden biri olduğunu söylemekten çekinmişti. Bu yüzden, ölmeden önce sırrını, sadece Ali b. Ebi Talib'e açma niyetiyle Esmâ'dan gidip Hz. Ali'yi yanına getirmesini söyledi. Ancak Hz. Ali, Hz. Osman'a karşı ayaklanıp, onu şikâyete gelen başkent heyetleriyle meşguldü. Bundan dolayı Hz. Ali, evlatlığı Muhammed b. Ebu Bekir'den - Hz. Ali, Ebu Bekir'in vefatından sonra onun eşi Esmâ ile evlenmişti. - Esmâ ile birlikte annesinin yanına gitmesini istedi. Bu esnada birbirini ilk defa görmelerine rağmen Esmâ ve Muhammed'in kalbi birbiri için çarpmaya başladı.

Esmâ ve Muhammed hasta annenin yanına vardıklarında, anne, Muhammed'e sırrını açıklamayı reddetti. Bunun üzerine Muhammed, Hz. Ali'yi getirmek için tekrar geri döndü. Fakat anne Hz. Ali'yi göremeden öldü ve sırrıyla beraber gömüldü. Annenin defin işlemleri bittikten sonra Muhammed, kafileye Hz. Ali'nin himayesi altında olmayı teklif etti. Ancak Yezid bunu reddetti. Kafile, Mervan'ın amcası Halife Osman b. Affan'ın evine yerleşti. Ertesi gün halifenin eşi Naile, Esmâ'dan onun evine yerleşmesini istedi. Bunu Esmâ'nın üvey babası Yezid, Esmâ ile Mervan'ı yakınlaştırtıp, onunla evlenmesi için planlamıştı. Ancak bu pek mümkün olmadı, Esmâ'nın Muhammed'e olan sevgisi pekişirken, Mervan'a olan öfkesi ve nefreti gittikçe arttı.

Bu esnada insanlar Halife Osman'a karşı ayaklanmış, evinin etrafını kuşatmışlardı. Halife ve eşrafının su almalarına dahi mani olmuşlardı. Bu duruma Esmâ, geçici bir çözüm bulmuş suyu komşuları Hazimlerin evine kadar getirip oradan halifenin evine aktarmıştı. Ancak bu durum da uzun sürmedi, ayaklanan halk halifeyi öldürdü ve kocasını korumak isteyen Naile'nin parmaklarını kesti.

Naile kesilen parmaklarını ve Halife Osman'ın kan ile bulanmış gömleğini, onların akrabalarından biri olan Muaviye'ye göndermişti. Osman'ın ölümünden herkes Hz.

Ali'yi sorumlu tutuyordu. Bunda Emevilerin ona karşı beslediği kin de etkili oldu. Çünkü Hz. Osman Emeviydi.

Bu olaylar olurken Muhammed, Esmâ'dan, Hac için Mekke'de bulunan kız kardeşi Hz. Aişe'nin yanına gitmesini istedi. Her ikisi de ortalık yatıncıyaya kadar birbirlerinden ayrı kalmayı göze aldılar. Esmâ, Hz. Aişe'nin yanına ulaştığında, halifenin ölümüyle ilgili birtakım bilgiler verdi. Bunları duyan Hz. Aişe'nin nefreti iyice arttı. Hz. Ali'den halifenin intikamını almaya karar verdi. Hemen hilafet makamında gözü olan Talha ve Zübeyr ile anlaşma yaptı. Bu anlaşmadan sonra Hz. Ali ve Hz. Aişe arasında çıkan iç savaş, Hz. Ali'nin zaferi, Talha ve Zübeyr'in ölümüyle son buldu. Bu olay tarihe "Cemel Vakası" olarak geçti.

Esmâ ise Basra'nın asilzadelerinden biri olan Sait adında bir genç tarafından kaçırılmıştı. Bu genç, Esmâ'yı Hz. Aişe'nin meclisinde görüp beğenmişti. Esmâ Sait'ten kaçmak için çabalarırken yaralanmış ve bir manastıra sığınmıştı. Bu manastırdaki rahipten, Esmâ'nın gerçek babası hakkında bilgisi olan Markis adında bir başka rahibin olduğunu ve onun Şam'a gittiğini öğrendi. Annesi ölmeden önce, bu rahibe Esmâ'nın gerçek babasını itiraf etmişti. Esmâ bunu duyunca hemen Şam'a gitmeye karar verdi. Ancak Hz. Ali, Hz. Aişe ve Muaviye arasında çıkan savaşı duyunca, Şam'a gitmekten vazgeçerek Ümmü'l-Müminin karargâhına gidip bu savaşa son vermek için yalvarmaya karar verdi.

Daha sonra Esmâ, rahip Markis'i bulma umuduyla Kudüs'e gitti. Ancak ona rahibin Antakya'ya gittiği söylendi. Esmâ bu kez de Antakya'ya doğru yola çıktı, oraya ulaştığında rahibin henüz gelmediğini öğrendi. Esmâ, buradaki insanların Mervan ve Ömer b. As yandaşı, Hz. Ali'nin ise tam karşısında olduğunu gördü. Mervan ve mütefikleri, Kur'an'ın sayfalarını mızrakların ucuna takıp, Allah'ın kelamı aramızda hakem olsun diyerek birçok insanı yanlarına çekmeyi başardı. Esmâ bu konuda Hz. Ali'yi uyarmak istemişti ama Hz. Ali'nin ordusu çoktan dağılmıştı.

Bu olaylardan sonra rahibin öldüğünü de öğrenen Esmâ, annesinin sırrından ümidi kesmiş ve sevgilisi Muhammed'i arayıp bulma ümidiyle tekrar yollara düşmüştü. Esmâ Muhammed'i bulduğunda, onun karnı yarılmış bir merkep leşinin içine yerleştirilip ateşe verilmiş vücuduyla karşılaştı. Bunu görüp çılgına dönen Esmâ da kendini ateşe attı. Bir iki çırpınıştan sonra Esmâ da can verdi ve Muhammed'le birlikte yan yana gömüldüler. (Zeydân, 1999: 7-9)

Şahıs Kadrosu

Kureyş Bakiresi romanının şahıs kadrosunu, hem gerçek hem de kurgusal kahramanlar oluşturmaktadır. Gerçek kahramanlar, İslami dönemin öne çıkan isimleri olan Hz. Osman, Hz. Ali, Hz. Aişe, Hz. Muhammed b. Ebû Bekr es-Sıddîk, Hz. Naile bin-

tu'l-Ferâfisa, Hz. Mervan b. el-Hakem, Hz. Muaviye b. Ebu Sufyan'dır. Romanın kurgusal kahramanlarını ise ana karakter Esmâ, Esmâ'nın annesi Meryem, üvey babası Yezid oluşturur.

Romanda İslami dönem Halifelerinden Hz. Osman, orta boylu, çiçek bozuğu olmasına rağmen sevimli çehreli, büyük ve kınalı sakallı, esmer bir adam olarak tasvir edilir. Kûfe şehrinde ikamet eden bir Hristiyan'ın kızı olan Naile bintu'l-Ferâfisa, Hz. Osman'ın eşidir. Zeki, temiz, ahlaklı bir kadındır. Aynı zamanda cesur bir kadın olan Ferâfisa, Hz. Osman'ı halifelikten indirmeye gelenlere karşı kendini siper eder, Hz. Osman'a kalkan kılıcı elleriyle tutar ve parmaklarını kocası için feda eder.

Saçları biraz kırlaşmış, güçlü, kuvvetli, güzel çehreli bir adam olan Hz. Ali, çok düşünceli olmasına rağmen dudaklarında bir tebessüm ile karşımıza çıkar. Yazar için romanın odak noktası Hz. Ali'dir. Çünkü Esmâ'nın annesi Meryem, kızının babası ile ilgili sırrını sadece Hz. Ali'ye açmak ister. Bu yüzden son nefesinde kızına Hz. Ali'yi bulup getirmesini yoksa sırrının onunla beraber mezara gideceğini söyler. Esmâ, annesine Hz. Ali'yi bulup getirirse de artık her şey için çok geçtir, Meryem Hz. Ali'yi göremeden ölür. Esmâ'nın bu acılı gününde, zor zamanlarında yalnız bırakmayan ve aralarında duygusal bağın olduğu uzun boylu bir genç olan Muhammed b. Ebû Bekr es-Sıddîk, aynı zamanda Hz. Aişe'nin de kardeşidir. Hz. Ali'nin sağ kolu da olan Muhammed, Cemel Vakasında kardeşi Hz. Aişe'nin karşısında, Hz. Ali'nin ise yanında yer alır. Cemel Vakasına öncülük eden Hz. Aişe ise orta boylu, toplu vücutlu, üzerinde bütün vücudunu kaplayan ipekli bir feraceyle çıkar okurların karşısına. Hz. Aişe'nin bakışları sıhhat ve zekâ ile parlar, kalın ve uzun kaşları ona bir heybet katar.

Sırmalı bir maşlah giyen ve belinde kakmalı bir kılıç bulunan yakışıklı delikanlı Mervan b. el-Hakem, Cemel Vakasında Hz. Aişe'nin yakınında olanlardan biridir. Halife Hz. Osman'ın yakın akrabasıdır. Aynı zamanda Esmâ'ya âşıktır, ancak her ne yaptıysa aşkına karşılık bulamamıştır. Hz. Ali'nin halife olmasına taraftar olmayan ve halifeliği ondan geri almak isteyen Muaviye ise romanda adı geçen gerçek tarihi karakterler arasında yerini alır.

Kureyş Bakiresi romanının kurgusal ana karakteri olan Esmâ, genç ve sıhhatli bir kızdır. Temiz ahlaklı, kibar tavırlı biri olan Esmâ, güzelliği ile herkesi büyüler. Şam halkı tarafından hürmet edilen ve sevilen biridir. Mervan'ın aşkına karşılık vermeyen ve ondan nefret eden Esmâ, gönlünü Hz. Ali'nin sağ kolu olan Muhammed'e kaptırır. Her iki genç de ilk görüşte aşka düşer. Ancak birbirine kavuşmadan hayata veda ederler. Beyaz tenli, iri gözlü, tip itibarıyla Romalı kadınlara benzeyen Esmâ'nın annesi kırk yaşlarında hasta bir kadındır. Esmâ iki yaşında iken üvey babası Yezid tarafından köle kadınlar arasından satın alınmış ve onunla evlenmiştir. Orta yaşlı bir

adam olan Yezid ise kısa boylu, buruşuk suratlı, küçük gözlü, ufacak tefecik biri olarak tasvir edilir. Aynı zamanda parayıcı çok sever, haris, tamahkâr ve o nispette de ahlaksızdır. Kendi çıkarları için üvey kızı Esmâ'yı, Mervan'a yakınlaştırmaya ve onunla evlenmeye ikna etmeye çalışır.

Mekân

Kureyş Bakiresi romanında birçok şehir isimlerine yer verilmiştir. Bunlar arasında; Mekke, Medine, Şam, Basra, Kufe, Mısır gibi İslami dönemde ön plana çıkan şehirler yer alır. Bunun dışında romanda köy isimlerine, cami, mescit, manastır gibi mekân isimlerine de rastlamak mümkündür.

Roman, Medine'nin üç kilometre uzaklığında bulunan "Kuba" adında bir köyde başlar. Medine'ye gitmek için Şam'dan yola çıkan Esmâ, annesi Meryem, üvey babası Yezid ve Mervan eşliğindeki kabile, bu köy civarında çadır kurarak orada konaklar. Esmâ'nın hasta annesi yine burada son nefesini verir. Bu paragraftan da anlaşılacağı üzere romanda çadır ve şehir gibi mekân isimlerine yer verilmesi, hem göçebe hem de yerleşik hayatın yaşandığının göstergesidir.

Kabile, Medine şehrinde, Esmâ'yı elde etmek isteyen Mervan'ın baskıları sonucunda Hz. Osman'ın evine sığınır. Bu ev romanda birçok olaya ev sahipliği yapar. En önemli olay ise Hz. Osman'ın halifeliğini istemeyen muhaliflerin gelip savunmasız halifeyi kendi evinde, minberinde oturur halde şehit etmeleridir.

Hz. Osman'ın hilafetten düşürülmesinden sonra Medine şehri karışınca, Esmâ'nın sevdiği adam Muhammed, ona bir zarar gelmesin diye Esmâ'yı kardeşi Aişe'nin yanına Mekke şehrine gönderir. Mekke şehri her ne kadar güvende gibi görünse de Hz. Ali'nin halifeliğine karşı çıkacak olan Talha ve Zübeyir'in Hz. Aişe'yi kışkırtmaları sonucu karışmaya başlar. Hz. Aişe'nin taraftarları, Hz. Ali taraftarlarıyla savaşmak için Basra'ya doğru yola çıkar ve burada Cemel Vakası meydana gelir. Romanda geçen mekân isimlerinin birçok tarihi olaya şahitlik ettiğini görmekteyiz.

Romanın başkahramanı Esmâ ise bu olaylar esnasında hem Basra hem Kufe şehrinde bulunur. Basra Şehrine giderken yol üzerinde bir manastırda soluklanan Esmâ, buradaki bir rahip ile konuştuktan sonra annesinin arkasında bıraktığı ve sadece rahip Markis'e açtığı sırrını öğrenebilme şansının olduğunu düşünür. Hemen Rahip Markis'le konuşmak için Antakya'ya doğru yola çıkar, sahile yakın bir yere geldiğinde kıyıya bir geminin yaklaştığını görür ve rahibi göreceği düşüncesiyle heyecanlanır. Hemen gemidekilere Markis'i soran Esmâ, onun Antakya'ya geldikten iki gün sonra öldüğünü öğrenir ve bu sır ile ilgili umutları kaybolur. Romanda her ne kadar Müslümanların yaşadığı şehirlere ve mekânlara ağırlık verilmiş olsa da olayların manastırda geçmesi, başka dine mensup insanların var olduğunu göstermektedir.

Kısa bir hayal kırıklığı yaşadktan sonra, sevgilisi Muhammed'e ulaşmak için can atan Esmâ, kendisinin ve atının susuz kalmaması için Fırat Nehri'ni takip ederek Şam'a geçer. Burada kısa bir müddet dinlendikten sonra Muhammed'in yanına Mısır'a gider. Romanda şehir isimlerinin yanı sıra nehir isimlerine de yer verilmiştir.

Zaman

Corcî Zeydân, Kureyş Bakiresi romanında, İslami dönem çerçevesinde vuku bulan, Hz. Osman'ın halifeliğinin son dönemi ile Hz. Ali'nin halifelğe getirilişi sırasındaki zaman diliminde yaşanan olayları ele alır.

Yazar, romanına "hicretin 35'inci yılının bir günü idi" ibareleriyle başlar. "Güneş batmak üzere iken, karanlık basınca, gece, bir müddet sonra, ertesi gün, sabah, şimdi, hemen, dün, akşam, biraz sonra, biraz evvel, o sırada, birkaç hafta, güneşin ilk ışıkları, şafak sökerken, birkaç gün evvel, bir saat kadar..." vb. zaman kavramına işaret eden ifadeler kullanır.

Romanın geneline baktığımızda ise hem gerçek hem kurgusal kahramanların, olayların yaşandığı zamana şahitlik etmiş olduklarını ve bu zaman dilimlerinin, onların yaşadıklarını yansıttığını görmekteyiz.

Sonuç

Modern Arap Edebiyatı'nda, tarihi romanla birlikte Corcî Zeydân, yeni bir çığır açmıştır. Romanlarında özellikle İslami Dönem, Abbasiler Dönemi, Emeviler Dönemi'nde yaşanan olayları ve bu olaylarda öne çıkan kişileri, romanın kurmaca karakterleriyle ustaca harmanlayarak okuyucuya sunmuştur. Bu konuda birçok tarihi roman yazarına da esin kaynağı olmuştur.

Corcî Zeydân, "Kureyş Bakiresi" romanı ile de İslami dönemde gerçekleşen olayları akıcı ve sürükleyici bir üslupla yazmıştır. Esmâ ile Muhammed arasında kurduğu aşk hikâyesi ve bu aşk etrafında dönen entrikalarla romanı sıkıcı olmaktan kurtarmıştır. Ayrıca, okuyucuya bir taraftan tarihi olaylar hakkında bilgi verirken, diğer yandan da kurgusal hikâyesiyle okuyucuyu romanda tutmayı başarmıştır.

KAYNAKÇA

ARGUNŞAH, Hülya, *Tarih ve Roman*, İstanbul, 2016, Kesit Yayınları.

Atalay, İrfan, Tarihsel Roman ve Âmin Maalouf'un Semerkant'ı, *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:2, 2011.

AYTAÇ, Bedrettin, *Modern Arap Edebiyatı Tarihi (20. Yüzyıl)*, Ankara, 1994.

Bedr, 'Abdulmuhsin Tâhâ, *Tatavvuru'r-Rivayeti'l-'Arabiyyeti'l-Hadîs fi Mısır 1870-1938*, Kahire 1983.

DÂĞIR, Yûsuf Es'ad, *Mesadiru'd-Dirâseti'l-Edebiyye*, Lübnan, 2000.

GÖĞEBAKAN, Turgut, *Tarihsel Roman Üzerine*, Ankara, 2004, Akçağ Yayınları.

ER, RAHMÎ, *Modern Mısır Romanı (1914-1944)*, Ankara, 1997.

ES-SEKKÛT, Hamdî, *Çamusu'l-Edebi'l-'Arabiyyi'l-Hadîs*, Ürdün, 2007, Daru's-Şark.

ELKHADEM, Saad, On the Rise of the Egyptian Novel, *The International Fiction Review*, Vol. 5, No: 1, University of New Brunswick.

HİNDÎ İSMÂ'ÎL, HASAN SÂLİM, “er-Rivâyetu't-Târîhiyyetu fi'l-Edebi'l-'Arabiyyi'l-Hadîs”, Ürdün, 2014.

KARABELA, Nevin, Ekşi Feyzettin, Arap Edebiyatında Tarihi Romanın Ortaya Çıkışında Milliyetçilik Düşüncesinin Etkisi, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:22, 2015.

LUKACS, George, *Tarihsel Roman*, çev. İ. Doğan, Ankara, 2008, Epos Yayınları.

LE GASSICK, Trevor, *Modern Arabic Prose Literature: An Introduction*, Michigan, 1970.

RABÎA MUHAMMED AHMED, EL-HEMEDANÎ SÂLİM AHMED, *Dırasât fi'l-Edebi'l-'Arabiyyi'l-Hadîs (en-Nesr)*, Ürdün, 2003, Daru'l-Kendî.

SAVRAN, Ahmet, 19. yy. *Osmanlı Döneminde Yeni Arap Edebiyatı*, Erzurum, 1991.

TİMUR, Taner, *Osmanlı-Türk Romanında Tarih Toplum ve Kimlik*, Ankara, 2002, İmge Kitabevi.

TURAL, Sadık, *Tarihi Roman ve Atsız'ın Tarihi Romanları Üzerine Düşünceler*,

İstanbul, 1992, Ötüken Neşriyat.

TİLBE, Ali - Civelek, Kamil, Nedim Gürsel'in Resimli Dünya Adlı Romanına Tarihsel Bir Yaklaşım, *Nedim Gürsel'e Armağan Edebiyatta 40 yıl*, İstanbul, 2006, Galatasaray Üniversitesi Yayınları.

ÜRÜN, Ahmet Kazım, Necip Mahfuz Toplumsal Gerçekçi Romanları, Konya, 2002.

ZEYDÂN, Corcî, *Azrâ'u Kureyş*, Beyrut, 1999, Daru'l-Kutup.

ZEYDÂN, Corcî, *Kureyş Bakiresi*, çev.: Selami Münir Yurdatap, Ankara, 2006.